

**НЯКОЛКО ДУМИ ЗА ГЛ. 72
ОТ ANTIRRHETICUS III НА КОНСТАНТИНОПОЛСКИЯ
ПАТРИАРХ НИКИФОР I (806–815)**

Янко М. Христов

Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград

**A FEW WORDS ABOUT CH. 72 OF ANTIRRHETICUS III,
WRITTEN BY NIKEPHOROS I (806–815),
PATRIARCH OF CONSTANTINOPLE**

Yanko M. Hristov

Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград

Abstract: It is beyond reasonable doubt that church hierarchs had huge and multifaceted influence on the communities in the Orthodox world. Due to his particular writing activity and his anti-iconoclastic views, Patriarch Nikephoros I (806–815) of Constantinople made no exception. The hierarch's influence was felt not only by his contemporaries, but also by the next generations in Byzantium. However, it is worth noting that, in comparison with *Breviarium*'s text, Patriarch Nikephoros offered quite a different viewpoint in Ch. 72 of *Antirrheticus* III in terms of the rule of Emperor Constantine V (741–775). In fact, this peculiarity provoked scholars who have paid attention to the large, complex, and often divergent topic concerning the use, reuse, and sometimes misuse or overuse of history and historical knowledge in Byzantium. It is a characteristic that cannot be perceived as extremely odd or surprising at all, especially if we take into consideration some questionable aspects of the iconoclastic period. In terms of Ch. 72 of *Antirrheticus* III, the major question is whether the prominent Byzantine hierarch stuck to the truth or he presented the facts in a tendentious way, because his version is more useful, and because the past is too important to be simply described for its own sake.

Keywords: Byzantine–Bulgarian Wars; polemical work; primary sources; literary stencils; narrative stereotype.

Третата от т.нар. *Антиречи* (от тук нататък *Antirrheticus* III), съставена от Константинополския патриарх Никифор I (806–815), е сравнително обемна полемична творба. Написана е по време на противоречивата и напрегна вътрешнополитическа обстановка, около началото на втория иконоборчески период във Византия, след низлагането на йерарха и принудителното му от-

тегляне в манастир. Въпросната *Антиреч* се състои от 84 глави, подчинени на основната идея на автора, но същевременно и достатъчно обособени, и разнопосочни. Част от тях лесно могат да се възприемат като отделни по-малки творби в рамките на обемния текст. Последното без особени уточнения важи за финалния дял на *Antirrheticus* III – глави от 62 до 84. Тъкмо за въпросните фрагменти си струва отново да се припомни твърдението, че те сякаш са сред най-впечатляващите редове, излизали изпод творческото перо на висшия византийски йерарх и несъмнено заслужават специално внимание от страна на учените (**Alexander 1958**: 170–171). Наред с това обаче няма как да не се признае, че въпреки изследователския интерес както конкретно към *Antirrheticus* III, така и към останалите полемични съчинения на патриарх Никифор, спрямо тях няма същото нестихващо внимание, каквото се отделя на безспорно най-познатата от всичките му творби – т.нар. *Кратка хроника*.

Настоящият кратък текст е далеч от амбицията да запълни историографските дефицити в българската наука спрямо ролята на глави 62–84 от *Antirrheticus* III като източник на сведения за ранносредновековната българска история. От друга страна, дори бегъл поглед към съдържанието им носи своите позитиви и може да бъде в основата на редица продуктивни решения, доколкото във въпросните пасажии се засягат множество знаменателни събития и процеси от времето на император Константин V (741–775). Струва си да се подчертае и показателната особеност, че в *Кратка хроника* патриарх Никифор не е чужд на идеята, че владетелите, които възстановят мира по границите на Империята или вътре в страната, които са в състояние да провеждат успешни кампании срещу арабите или да ги принудят да сключат мир, и съответно да съблюдават условията му, заслужават признателност и уважение, дори това да е най-ненавижданият от иконоборците император Константин V (**Marijanović 2015**: 9–29). Доста по-различно е отношението на висшия византийски йерарх към споменатия (несъмнено способен и успешен) владетел в дяловете на *Antirrheticus* III. С набор от умели авторови хрумвания, богата фраза и различни творчески похвати, редица природни бедствия, епидемии, недостиг на храни или недостъпните им цени, наред с други стопански и политически предизвикателства, са преплетени с детайли от личността (включително здравословни проблеми и неразположения), характера и живота на императора. При това с ясно прокараната и аксиоматично следваната идея, че Константин V е тиранин и отмъстително деспотичен със съмнителен, нисък морал и управлението му е сред най-големите бедствия, които някога са сполитали Империята (PG 1860: cols. 375–534). Всъщност, в интерес на обективността, трябва да се признае, че е почти непосилна задача да се представят накратко всички аспекти от личния живот и управлението на императора-иконоборец, на които патриарх Никифор отделя място в рамките на *Antirrheticus* III. Настоящите усилия са встрани от подобна амбиция и са свързани с далеч по-скромното по мащаб фокусиране върху конкретни известия от глава 72.

Още първите редове на разглежданата част от полемичната творба висшият духовник недвусмислено заявява, че ще насочи вниманието си към твърде преувеличените и мними военни успехи на императора-иконоборец. Особен акцент е поставен върху събитията в Анхиалското поле от първата половина на 60-те години на VIII в. Неотдавна, в рамките на студия, посветена на вътрешнополитическата криза в българската държава през въпросния период, Васил Гюзелев акцентира върху разминаването между податките за изхода на сражението край Анхиало на 30 юни 763 г. в *Хронография* на Теофан Изповедник и *Кратка хроника* на патриарх Никифор от една страна, и разказът за изхода му в *Antirrheticus* III от друга. Неслучайно споменатият учен прилага и обширен цитат в превод на български на тези начални редове от глава 72, добавяйки, че противоречивите свидетелства вероятно се дължат на изключително многото жертви, които и двете страни дават в сражението. (Гюзелев 1999: 116). В тази връзка, като че ли не е излишно също така да се спомене, че в чуждоезичната византинистика редовете от полемичната творба, в които е отбелязано, че „...доловете и равнината край града, наречен Анхиало, които пазят костите на убитите...“ и „...почти цялата войска на ромеите стана жертва на скитския меч...“, са приемани за поредното известие за кръвопролитните сблъсъци, които имперските войски имат с противниците им на Балканите през ранното средновековие (Haldon 1999: 241).

По обясними причини доста по-конкретна насоченост има интерпретацията на податките в родната ни наука с уточнението, че големите загуби се отразяват далеч по-пагубно върху по-скромните демографски и военни ресурси на българската държава в сравнение с тези на Империята (Гюзелев 1999: 116). Наред с това, няма как да не се подчертае, че на настоящия етап от ключово значение са постиженията на Пол Шпек и на Мари-Жозе Монзен-Бодине. Именно техните продуктивни решения по отношение на стиловите и жанрови характеристики, съчетани с проследяване на първоизточници и интерполации, с детайлни коментари и съответните бележки, създават солидна основа за бъдещи научни усилия спрямо *Антиречите* на патриарх Никифор (Mondzain-Baudinet 1989; Speck 1990). Така например, следвайки застъпваната от споменатите учени концепция, че в редица пасажи от полемичните творби на висшия византийски духовник има своеобразна многопластовост и зад описания, наглед лесни за обвързването им с конкретни събития, се правят допълнителни внушения, често чрез по-преки или завоалирани препратки и заемки от антични творби, патристични съчинения или дялове от Стария и Новия завет. Гл. 72 от *Antirrheticus* III не прави изключение. Патриарх Никифор отива отвъд присъщото, не бъдещо изненада и познато от множество други византийските текстове епохата, използването на древния етноним „скити“ за обозначаване на българите. Отбелязването, че войските на император Константин V са не просто разгромени, а подложени на поголовна сеч в Анхиалското поле, е направено чрез по-свободна, небуквална, но все пак уловима

заемка от разказа на Херодот за жертвите, които скитите принасят на Арес, за което използват специално оставено на светилището оръжие (Herodotus IV. 62. 2). Любопитното обаче е, че йерархът не употребява термина *ἀκινάκης*, както е в текста на Херодот, а предпочита *μάχαιρα*. Разминаването едва ли е резултат на случайност и по-скоро се дължи на стремеж допълнителна да се затвърди у аудиторията представата за мащабите на дадените жертви. Освен, че се свързва повече с древните траки, отколкото със скитите, в *Илиада* (а впоследствие и в редица други антични произведения) *μάχαιρα* устойчиво се употребява като название за обозначаване на ножа или меча, с който се извършват жертвоприношения, за разлика от останалите оръжия, които се използват в сраженията (Срв. Hitch 2009). Допълнителните напластявания в конкретния фрагмент от гл. 72 на *Antirrheticus* III не се изчерпват само с заемките от знаковите древногръцки творби, но биват доразгърнати, чрез употреба и на препратки към Стария завет, и по-специално към разказа за купищата непогребани кости в Йеремиа 8: 1–2, Езекиил 6: 3–5 и Езекиил 37: 1–3¹.

Влиянието на точно този дял от гл. 72 *Antirrheticus* III върху византийските хронисти от средата на девети век насетне съвсем не е за подценяване. С най-големи подробности и по-плътно (почти дословно) следване на конкретните пасажии от полемичния текст на патриарх Никифор се забелязва в хрониката на Георги Монах. Предвид компилативния характер на творбата на византийския хронист от средата на деветото столетие, със заемането на обемни пасажии от по-ранни автори и обединяването им в общо изложение, подобна особеност едва ли може да се определи като учудваща (Срв. Афиногенов 1991: 102–112; Ljubarskij 1994: 255–264; Афиногенов 1997: 132–148; Afinogenov 1999: 437–447; Kazhdan, Angelidi 2006: 43–52; Treadgold 2013: 114–120; Neville 2018: 87–92; Detoraki 2015: 103–130; Manafis 2020: 18)².

¹ Любопитна подробност е, че споменаването на непогребаните тленни останки на жертвите на враждебните действия допълнително подсилва връзката с Тракия, в географски смисъл, доколкото демонстрира близост с текст на Прокопий Кесарийски, отнасящ се славянските нападения, гласящ: „...цялата илирийска и тракийска земя се изпълнила с непогребани в по-голямата си част трупове...“ (ГИБИ 1958: 135). За множество алюзии, заемки и препратки (директни или в по-неангажиращ, свободен стил) към антични и ранновизантийски текстове виж също: Treadgold 2012: 36; Treadgold 2013: 19, 21.

² Впрочем, освен схващането, че Георги Монах е използвал пасажии от *Кратка хроника и Антиречите*, е изказано и мнение, че и той, подобно на висшия византийски духовник и на Теофан Изповедник, също е имал достъп до общия им първоизвор, чиято информация препредава със съответните намеси (Афиногенов 2015: 467–472). За други части на компилативната му хроника подобно твърдение може и да има своите основания, но в разглеждания тук фрагмент това сякаш е малко вероятно, тъй като самият хронист изрично подчертава, че се опира на написаното от патриарх Никифор (Срв. ГИБИ 1961: 50–52).

Отглас от творческите решения в глава 72 на *Antirrheticus* III се улавя и в текстовете от групата на т.нар. „антимакедонска хронистика“ (**Каждан 2012**:177–188; **Treadgold 2013**: 203–217). Интересното е, че докато патриарх Никифор пише за непогребани телни останки край Анхиало, при Георги Монах се чете „...и досега долините и равнинните места около града, назван Ахело, които приютиха костите на избитите. Защото почти цялата ромейска войска стана жертва на скитския меч...“ (ГИБИ 1961: 52). Същото разминаване в топонимията има и при Симеон Логотет. В разказа за похода на император Константин V срещу България през 766 г. е поднесена познатата информация, че силните северни ветрове потопяват голям брой от имперските кораби, след което българите удържат победа над сухопътната армия на василевса. В текста се чете: „...Като научили за това (катастрофата, която сполетява флота – б. м.), българите започнали война срещу него. И тъй като претърпял страшно поражение той се върнал позорно. И до днес при Ахелой костите на избитите ясно показват поражението му...“ (ГИБИ 1964: 151–152). Същевременно, прекомерното задълбаване в разминаването „Анхиало – Ахело/Ахелой“³ като че ли отмества вниманието от един по-съществен аспект. Чрез „прескачането“ му от полемичния текст (с крайно негативно отношение към императора-иконоборец Константин V), към хронографските творби (съставени след тържеството на иконопочитанието през 843 г.), мотивът за непогребаните кости на посечените византийски войни в Анхиалското поле от умело творческо хрумване на конкретен ерудиран автор прераства в трафаретен за византийската историопис от епохата. В един от множеството византийски *топи*, обилно използвани от хронистите в Империята⁴. В тази връзка, без да се подценява възможността за реална прилика, христоматийно познатата

³ Въпросното разминаване се забелязва и между *Хронография* на Теофан Изповедник и *Кратка хроника* на патриарх Никифор. Заслужава си да се постави питането дали се дължи на техните първоизвори и доколко е резултат от начина, по който ги преработват двамата автори в своите хроники. Докато патриархът посочва Анхиало (и Месемврия), Теофан отбелязва Ахело (Nikephoros 1990: 156; Theophanes 1997: 437). Подобна особеност може да се дължи не само на подчертаната близост на имената, но и на обстоятелството, че реално иде реч за един и същи регион, пред вид факта, че река Ахелой се влива в Черно море в непосредствена близост до града Анхиало (Ginalis, Heher, Külzer, Preiser-Kapeller, Simeonov 2019: 51 [ID 56]).

⁴ Употребата на фрази и мотиви, които по-късните автори, без модификация или с незначителни преправки заимстват от по-ранни произведения и включват в собствените им текстове, е добре известен „творчески подход“ във Византия. Както се подчертава, въпросната особеност в изграждането на повествуването не трябва да се счита за недостатък, нито е категорично доказателство за недостоверност. Освен това заемките обикновено са целенасочни и породени от различни причини. Демонстрация на образованост, вписване в традицията, търсене на специфичен фокус, съобразяване с установеното или формиране и укрепване на специфични нагласи на публиката са само малка част от тях (Срв. **Nilsson 2006**: 47–58; **Nilsson 2010**: 195–208; **Sinclair**

употреба на въпросния мотив от Лъв Дякон едва ли е случайна. Към последните години на Х в., по времето на съставяне на неговата *История*, това е известен от столетие и половина, достатъчно разпознаваем начин да се представи кръвопролитно сражение, което завършва с българска победа и е съпроводено с много загуби в имперските редици (ГИБИ 1964: 258)⁵.

Всъщност фокусирането само върху податките, отнасящи се до загубите сред имперската армия в Анхиалското поле, загърбва обстоятелството, че в гл. 72 патриарх Никофор посвещава внимание и на други събития. Отново, разбира се, израства въпросът доколко критичен трябва да съвременният им прочит и за каква степен на достоверност на написаното от йерарха в тази част на полемичното съчинение може да се говори. Трудно е да се даде еднозначен и категоричен отговор. Строго погледнато, в гл. 72 на *Antirrheticus* III йерархът не рисува картина встрани от познатата ни действителност или поне не я представя по крайно недостоверен начин, не само що се отнася до жертвите във войните, но и в по-общ план. Наред с това, напълно съзнателно без да стига до цялостно фалшифициране, фабрикува една не съвсем коректна версия. Външно и вътрешнополитическите успехи на императора-иконоборец Константин V са принизени, посредством умело подвеждане на аудиторията, чрез преплитането им и с факти за неуспехите в кампаниите от третата четвърт на VIII век (**Mondzain-Baudinet 1989**: 280–281. Виж също: **Alexander 1958**: 159–161, 170–172, 188; **Speck 1990**: 535–556; **Treadgold 2013**: 18–21. Виж също: **Brubaker 2012**: 32–55; **Afinogenov 2015**: 467–472). Редица познати от *Хронография* и *Кратка хроника* детайли за случващото се през първата половина на 60-те години на осмото столетие съвсем преднамерено са пропуснати. В рамките на гл. 72 на *Antirrheticus* III патриарх Никифор е съмнително пестелив и по отношение на намесата на императора във вътрешнополитическата криза в България. Наистина, на бягството на кан Сабин (764–766) е отделено място (**Beschvliev 1971**). Това обаче става на фона на изразено пренебрежение към политика на император Константин V на изток спрямо арабите. В услуга на търсения от висшия духовник ефект са и тенденциозният подбор на фактите, и омаловажаването на ролята на императора, дори когато иде реч за настаняването на сирийски и арменски колонисти в Тракия. Прави впечатление и съзнателно пренебрегнатата хронологическа последователност на събитията, която без съмнение е била известна на автора (*PG* 1860: cols. 508C–509A).

2012: 12–23; **Magdalino 2012**: 218–237; **Lilie, 2014**: 157–210; **Howard-Johnston 2014**: 11–62; **Macrides 2016**: 257–263; **Treadgold 2016**: 277–292).

⁵ Относно източниците, творческите техники и особеностите на повествованието в *История* на Лъв Дякон виж: (Leo the Deacon **2005**: 9–52; Сюзюмов **1916**: 106–166; **Kazhdan, Angelidi 2006**: 273–294; **Sinclair 2012**: 47–60; **Treadgold 2013**: 236–246; **Neville 2018**: р. 124–127. Виж също: **Каждан 1961**: 106–128; **Markopoulos 2009**: 697–715; **Hinterberger 2010**: 187–203; **Kaldellis 2016**: 293–306; **Signes-Codoñer 2016**: 227–255).

На финал е важно да се подчертае, че дяловете от гл. 72 на *Antirrheticus* III не бива да се разглеждат изолирано от обстоятелството, че низложеният и заточен в манастир йерарх следва свои цели със съставянето на полемичния текст. Те едва ли са свързани с цялостно преиначаване и пренаписване на спомена за управлението на император Константин V, макар че авторът прави достатъчно в тази насока, описвайки разпознаваеми моменти по начин, който е в услуга на антииконоборската му реторика. Що се отнася до информацията, свързана с българската история от средата на VIII век може би най-подходящо е да се признае, че все още има какво да се постигне в установяването на първоизворите ѝ, във отражението на текста над следващите творби на византийските автори от епохата, и разбира се, на преоценката на гл. 72 като исторически извор.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Афиногенов 1991: Афиногенов, Д. Композиция хроники Георгия Амартола. – В: *Византийский временник*, // **Afinogenov 1991:** Afinogenov, D. Kompozicija hroniki Georgija Amartola. – In: *Vizantijskij vremennik*, 52, 102–112.

Афиногенов 1997: Афиногенов, Д. *Константинопольский патриархат и иконоборческий кризис в Византии (784–847)*. Москва: Индрик. // **Afinogenov 1997:** Afinogenov, D. *Konstantinopol'skij patriarchat i ikonoborčeskoj krizis v Vizantii (784–847)*. Moskva: Indrik.

Гюзелев 1999: Гюзелев, В. Вътрешнополитическата криза в Българското ханство и опитите за нейното преодоляване през втората половина на VIII век. – В: *История на България в 3 тома. История на средновековна България VII–XIV век*. Т. 1. Божилков, Ив., В. Гюзелев. София: Анубис, 112–125. // **Gyuzelev 1999:** Gyuzelev, V. *Vătrešnopoličičeskata kriza v Bălgarskoto hanstvo i opitite za nejnoto preodoljavane prez vtorata polovina na VIII vek*. – In: *Istoria na Bulgaria v 3 toma. Istoriya na srednovekovna Bulgaria VII–XIV vek*. Т. 1. Bozhilov, Iv., V. Gyuzelev. Sofia: Anubis, 112–125.

ГИБИ 1958: ГИБИ. Т. II. София: Изд. на БАН. // **GIBI 1958:** GIBI. T. II. Sofia: Izd. na BAN.

ГИБИ 1961: ГИБИ. Т. IV. София: Изд. на БАН. // **GIBI 1961:** GIBI. T. IV. Sofia: Izd. na BAN.

ГИБИ 1964: ГИБИ. Т. V. София: Изд. на БАН. // **GIBI 1964:** GIBI. T. V. Sofia: Izd. na BAN.

Каждан 1961: Каждан, А. Источники Льва Диакона и Скилицы для истории третьей четверти X столетия. – В: *Византийский временник*, 20, 106–128. // **Kazhdan 1961:** Kazhdan, A. *Istočniki L'va Diakona i Skilicy dlja istorii tret'ej četverti X stoletija*. – In: *Vizantijskij vremennik*, 20, 106–128.

Каждан 2012: Каждан, Ал. *История византийской литературы (850–1000 гг.)*. Эпоха византийского энциклопедизма. Санкт-Петербург: Алетейя. // **Kazhdan 2012:** Kazhdan, Al. *Istoriya vizantiyskoj literatury (850–1000 gg.)*. *Epokha vizantiyskogo entsiklopedizma*. Sankt Peterburg: Aleteyua.

Сюзюмов 1916: Сюзюмов, М. Об источниках Льва Дьякона и Скилицы. – В: *Византийское обозрение*, 1916, II, 106–166 [=Сюзюмов, М. Об источниках Льва Дьякона и Скилицы. – В: *Византийские этюды*. Екатеринбург: Изд. Уральского университета, 2002, 349–393]. // **Syuzyumov 1916:** Syuzyumov, M. Ob istochnikakh L'va D'yakona i Skilitsy. – In: *Vizantiyskoye obozreniye*, 1916, II, 106–166 [=Syuzyumov, M. Ob istochnikakh L'va D'yakona i Skilitsy. – In: *Vizantiyskiye etyudy*. Yekaterinburg: Izd. Ural'skogo universiteta, 2002, 349–393].

Afinogenov 1992: Afinogenov, D. Some Observations on Genres of Byzantine Historiography. – In: *Byzantion*, 62, 13–33.

Afinogenov 1999: Afinogenov, D. The Date of Georgios Monachos Reconsidered. – In: *Byzantinische Zeitschrift*, 92, 2, 437–447.

Afinogenov 2015: Afinogenov D., Style, Structure, and Authorship of the Hypothetical Source of Theophanes for the Reigns of Leo III and Constantine V. – In: *Travaux et mémoires*, 19, 467–472.

Alexander 1958: Alexander, P. J. *The Patriarch Nicephorus of Constantinople. Ecclesiastical Policy and Image Worship in the Byzantine Empire*. Oxford: : Clarendon Press.

Beševliev 1971: Beševliev, V. Die Berichte des Theophanes und Nikephoros über die Thronwirren in Bulgarien 763–765. – In: *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 20, 67–82.

Brubaker 2012: Brubaker, L. *Inventing Byzantine Iconoclasm*. London: Bloomsbury Publishing.

Detoraki 2015: Detoraki, M. Chronicon animae utile. La Chronique de Georges le Moine et les récits édifiants. In: *Myriobiblos. Essays on Byzantine Literature and Culture*. Ed. T. Antonopoulou, S. Kotzabassi, M. Loukaki, Boston–Berlin–Munich: Walter de Gruyter, 103–130.

Ginalis, Heher, Külzer, Preiser-Kapeller, Simeonov, 2019: Ginalis, A., Heher, D., Külzer, A., Preiser-Kapeller, J., Simeonov G. Harbours and Landing Places on the Balkan Coasts of the Byzantine Empire (4th to 12th Centuries), ID 1–667. – In: *European Harbour Data Repository*. vol. IV. Ed. L. Werther, H. Müller, M. Foucher. Jena.

Herodotus 2015: *Herodoti Historiae. Libri I – IV*. Rec. N. G. Wilson. Oxford: Clarendon Press.

Hinterberger 2010: Hinterberger, M. Envy and Nemesis in the Vita Basili and Leo the Deacon: Literary Mimesis or Something More? – In: *History as Literature in Byzantium. Papers from the Fortieth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Birmingham, April 2007*. Ed. R. Macrides. Farnham: Ashgate, 187–203.

Hitch 2009: Hitch, S. *King of Sacrifice: Ritual and Royal Authority in the Iliad*. Washington, DC: Center for Hellenic Studies.

Howard-Johnston 2014: Howard-Johnston, J. *Historical Writing in Byzantium*. Heidelberg: Verlag Antike.

Kaldellis 2016: Kaldellis, A. The Manufacture of History in the Later Tenth and Eleventh Centuries: Rhetorical Templates and Narrative Ontologies. – In: *Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies. Belgrade 22–27 August 2016. Plenary Papers*. Ed. S. Marjanović-Dušanić, Belgrade 2016: Serbian National Committee of AIEB, p. 293–306.

Kazhdan, Angelidi 2006: Kazhdan, A. *A History of Byzantine Literature (850–1000)*. Ed. C. Angelidi, Athens: National Hellenic Research Foundation, Institute for Byzantine Research.

Leo the Deacon 2005: *The History of Leo the Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*, Introduction, Translation and Annotations A.-M. Talbot, D. F. Sullivan, Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.

Lilie 2014: Lilie, R.-J. Reality and Invention. Reflections on Byzantine Historiography. – In: *Dumbarton Oaks Papers*, 68, 157–210.

Ljubarskij 1994: Ljubarskij, J. N. George the Monk as a Short-Story Writer. – In: *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 44, 255–264.

Ljubarskij 1995: Ljubarskij, J. N. Concerning the Literary Technique of Theophanes the Confessor. – In: *Byzantinoslavica*, 56, 317–322.

Ljubarskij 1998: Ljubarskij, J. N. Quellenforschung and/or Literary Criticism: Narrative Structures in Byzantine Historical Writings. – In: *Symbolae Osloenses*, 73, 1, 5–22.

Macrides 2016: Macrides, R. How the Byzantines Wrote History. – In: *Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies. Belgrade 22–27 August 2016. Plenary Papers*. Ed. S. Marjanović-Dušanić. Belgrade: Serbian National Committee of AIEB, p. 257–263.

Magdalino 2012: Magdalino, P. Byzantine Historical Writing, 900–1400. – In: *The Oxford History of Historical Writing*. vol. II: 400–1400. Ed. S. Foot, C. F. Robinson. Oxford: University Press, 218–237.

Manafis 2020: Manafis, P. *(Re)writing History in Byzantium. A Critical Study of Collections of Historical Excerpts*. London–New York: Routledge.

Marjanović 2015: Marjanović, D. Modes of Narrativity in the Short History of Nikephoros of Constantinople. – In: *Zbornik Radova Vizantološkog Instituta*, 52, 9–29.

Markopoulos 2009: Markopoulos, A. From Narrative Historiography to Historical Biography. New Trends in Byzantine Historical Writing in the 10th–11th Centuries. – In: *Byzantinische Zeitschrift*, 102, 2, 697–715.

Mondzain-Baudinet 1989: *Nicephore, Discours contre les iconoclastes. Discussion et réfutation des bavardages ignares, athées et tout à fait creux de l'irreligieux Mamon contre l'incarnation de Dieu le verbe notre sauveur*. Ed. et trans. M.-J. Mondzain-Baudinet. Paris: Klincksieck.

Neville 2018: Neville, L. *Guide to Byzantine Historical Writing*. With the Assistance of D. Harrisville, I. Tamarkina, C. Whatley. Cambridge: University Press.

Nikephoros 1990: *Nikephoros, patriarch of Constantinople. Short History*. Text, Translation, and Commentary C. Mango. Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection [= *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, 13].

Nilsson 2006: Nilsson, I. To Narrate the Events of the Past: on Byzantine Historians, and Historians on Byzantium. – In: *Byzantine Narrative. Papers in Honour of Roger Scott*. Ed. J. Burke et al. Melbourne: Brill [= *Byzantina Australiensia*, 16], 47–58.

Nilsson 2010: Nilsson, I. The Same Story, but Another. A Reappraisal of Literary Imitation in Byzantium. – In: *Imitatio – Aemulatio – Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.–25.*

Oktober 2008). Ed. A. Rhoby, E. Schiffer. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 195–208.

PG 1860: *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani Antirrhetici tres adversus Constantinum Copronymum*. Ed. A. Mai. – In: *Patrologiae cursus completus*. Series Graeca. vol. C. ed. J.-P. Migne. Paris: P. Migne, col. 206–534.

Signes-Codoñer 2016: Signes-Codoñer, J. Dates or Narrative? Looking for Structures in Middle Byzantine Historiography (9th to 11th Century). – In: *Byzanz und das Abendland*, IV. *Studia Byzantina-Occidentalia*. Ed. E. Juhász. Budapest: Eötvös-József-Collegium, 227–255.

Sinclair 2012: Sinclair, K. J. *War Writing in Middle Byzantine Historiography. Sources, Influences and Trends*. Birmingham 2012 (Unpublished PhD dissertation).

Theophanes 1997: *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, AD 284–813*. Trans. and Ed. C. Mango, R. Scott. Oxford: Clarendon Press.

Treadgold 2012: Treadgold, W. Opposition to Iconoclasm as Grounds for Civil War. – In: *Byzantine War Ideology between Roman Imperial Concept and Christian Religion. Akten des Internationalen Symposiums (Wien, 19–21 Mai 2011)*. Ed. J. Koder, Y. Stouraitis. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 33–40.

Treadgold 2013: Treadgold, W. *The Middle Byzantine Historians*. New York: Palgrave MacMillan.

Treadgold 2016: Treadgold, W. The Unwritten Rules for Writing Byzantine History. – In: *Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies. Belgrade 22–27 August 2016. Plenary Papers*. Ed. S. Marjanović-Dušanić. Belgrade: Serbian National Committee of AIEB, 277–292.